

KÖSZÖNTŐ KÖLTÉSZETNAPRA

Mezey Katalin

József Attila a változó világban

A nagy költői művek – akár a nagy hegyek –, nem változnak a környezetük felszíni változásaival. Azt, ami hordozza őket, magát a teljes nyelvi közeget kell eltüntetni, lerobbantani ahhoz, hogy elveszítsék jelentőségüket.

Természetes tehát, hogy József Attilát, a költői jelenség lényegét, a verseket nem érthette el, nem érinthette meg az elmúlt évek még oly komoly változásainak szele.

Nem akarok kitérni a címben rejlő kihívás elől: két vonatkozásban – természetesen – történhetek és történtek is olyan változások, melyek társadalmi és irodalmi helyzetét érinthetik. De ezek egyike sem igazán irodalmi kérdés. Az egyik esetleg így fogalmazható meg: a költészetében megnyilatkozó világszemlélet-réteg, a kommunista, szocialista ideológia felbukkanása vajon nem teszi-e korszerűtlenné József Attilát?

A másik pedig: vajon azt a központi helyet kell-e fenntartani számára a két világháború közötti időszak magyar költészetében, amelyet az elmúlt kulturális politika számára kijelölt – nem egyszer más költő óriások – Kosztolányi, Babits, Füst Milán, Kassák mellőzésével vagy háttérbe szorításával?

Mindkét kérdés költészetnap felvetése és tárgyalása kissé profánnak tűnik, mert nem érintik a líra lényegét, nem engedik, hogy a verseket, a költészet adományait ünnepeljük, örüljünk létüknek és azt a feloldódást keressük bennük, amit egy-egy nyelvi közösség számára semmi más, csak a versek, dalok ereje biztosíthat. Ilyés Gyula elemzi a szólások közösségformáló erejét, azt a cinkosságot, amit egy azonos nyelvű közösség számára egy-egy kifejezés, szólás jelent. A népdalok képiségének hasonló erejét is elemzi tanulmányában Ilyés, és nyugodtan továbbléphetünk gondolatmenete útján és figyelmeztethetünk a műköltészet hasonló szerepére is.

Kell-e mondanom, kell-e kérdenem a jelenlévőktől, az olvasóktól, hogy mit idéz fel nekik, nekünk az, hogy "éjjel rászálltak a fákra, mint kis lepkék, a levelek?" Vagy az, hogy "Talán eltűnök hirtelen, akár az erdőben a vadnyom." Vagy az, hogy "Batu khán pesti rokona"? Mit idéznek föl bennünk a szállóigévé vált József Attila sorok? Hogy életünk hány emlékezetes helyzetében jutottak eszünkbe – vizsgátlásként, megoldásként, önmagunk megfo-

galmazásaként – az ő költői megfogalmazásai?

Nem azért válhatott és vált is nemzedékek bibliájává költészete, mert a pártos kulturpolitika a középpontba nyomta őt. Azért válhatott közös nemzedéki - s túl azon, közös nemzeti - élménnyé, mert költészet. Mert rendkívüli, sokrétű, lenyűgöző költészet. Mert rövid harminckét esztendeje alatt ez a fiatal ember az élet- és lélekhelyzetek oly sokaságából volt képes költészetet fakasztani, hogy csaknem minden olvasója csaknem minden élet-keresztúján magára ismerhet egyik vagy másik versében, vagy verstörődékében.

Ki veheti el József Attilától ezt a meghódított territóriumot, a lenyűgözött, mert kimondott, kifejezett lelkek birodalmát? Természetesen senki.

Egy másik költő, egy másik hódításra képes költészet sem? Semmiképpen sem úgy, ahogy a hódítók szokták elűzni a megnyert birodalmakból ellenfeleiket. Hanem csak úgy, ahogy a költők, és a versek: kitágítva a lelkeket, hogy a régi dalok mellett elférjenek az újak is. Mert a jó versek – meggyőződésem – azáltal, hogy beférkőznek a lelkünkbe, helyet csinálnak ott a költészetnek, s minél több vers bújjik meg bennünk, annál több fér még el ott. Einsteinról rögzítette a kegyetlen tudományos pontosság, hogy utólagos vizsgálatok szerint még ő is csak agytérfogata 20 %-át használta. A többi – a Teremtés bölcs erőlátása – tartalékul szolgál. Az átlagember nyilván elméje kisebb hányadát működteti, mint a nagy tudós. Van tehát mindannyiunknak bőséges helye, ahová korlátok nélkül elraktározhatjuk a versörömeiket, versvigaszokat, a versekből kapott önismeretet. József Attilát, Kosztolányiét, Babitsét, Kassákét, Szabó Lőrincét, Weöres Sándorét, Nagy Lászlót, Pilinszkyét. Mindazokét, akiknek sorai szívünket és elménket megtalálták és megörvendezteték az önmagunkra való ráismerés, vagy az önmagunkban lévő hiányok felismerése révén.

De hogy az elsőként megfogalmazott kérdés elől se térjek ki teljesen: úgy hiszem, a József Attilai hódításhoz az is hozzátartozott, hogy sokféle eszmekör nyilatkozik meg felismerhetően, kérdések és elemző közelítések formájában verseiben. Istenképéről épp úgy lehetne tanulmányokat írni, vitatkozni a különböző teológiai iskolák kánonjai függvényében, ahogy lehetne, lehet "freudizmusáról" is, lehetett szocialista voltáról is.

Érettkori költészetének mindvégig fontos eleme a szociológiai és a történeti elem. Nem rójuk fel Berzsenyinek, Kölcseynek, Vörösmartynek, Aranynak, Petőfinek történeti verseik naivitásait, "korszerűségeit" vagy korszerűtlenségeit, Ady verseinek olykori dühös elfogultságait, igazságtalanságait. Ahogy a franciák – akik nagyon büszkék a forradalmukra, volt, amilyen volt, tudjuk velük együtt mindannyian –, nem tagadják meg azért Balzacot, mert következetesen royalista volt. Miért éppen József Attilát kellene megbélyegeznünk azért, mert élete egy szakaszában tagja volt a kommunista pártnak? Nem a regnáló, a véreskező, a felismerhető, a megalázó alkukat kikényszerítő pártnak, hanem az illegalitásban bujkáló, jobb jövőt ígérő, a költőnek oly fontos: szociális egyenlőséget hirdető, a hatalomtól üldözött ellenzéki sejnék.

A versek, melyek ebből a gondolatkörből születtek, költői értékeik mellett mindenképp a korszak jellegzetes dokumentumai, és őrzik azt a valóságszegmentumot, amely attól még valóságos, hogy csupa illúzió és leegyszerűsítés. Az, hogy hosszú évtizedekig szinte kanonizálták őket, és a József Attila-i gazdag hagyatékban kiváltságos szerepet tulajdonítottak nekik, senkinek többet nem ártott, mint magának a József Attila-i költészetnek. Most, hogy már nincsenek vagy nem ezek a diktált "legnagyobb versei", most hozzáférhetőbbé válhat az egész életmű a felületes ismerők számára is, az iskolákban is. És ez mindannyiunknak javára válik.

Azt hiszem, ez a kérdés több szót most nem érdemel. Biztos vagyok benne, hogy József Attila versei a magyar költészet azon magaslatainak egyikét képezik, amelyekhez bármikor, bármi idő távolából is bizony állíthatjuk mérőműszereinket. (Mezey Katalin költő köszöntője a szerkesztőség kérésére készült és elhangzott a Salgótarjáni Költészetnap Ünnepségen.)